

**Programskom vijeću HRTa
Odboru za informiranje, informatizaciju i medije Hrvatskog sabora
Odboru za obrazovanje, znanost i kulturu Hrvatskog sabora
Hrvatskom novinarskom društvu
Vijeću za elektroničke medije**

PREDMET: Pritužba na rad HRT-a zbog kršenja Zakona o HRT-u i Zakona o elektroničkim medijima emitiranjem emisije Na rubu znanosti

Poštovani,

ponukan opetovanim isticanjem važnosti znanosti i obrazovanja po razvoj Republike Hrvatske, pa stoga i ugradnjom tog načela u sve strateške razvojne dokumente (Vlade Republike Hrvatske, Sabora, ministarstava, Hrvatske gospodarske komore, itd.), uključujući i najnoviji Program gospodarskog oporavka Vlade RH, smatram da je neophodno da Vam skrenem pažnju na stanje Znanstveno-obrazovnog programa Hrvatske televizije (HTV) gdje se već dugi niz godina pod znanstvenim programom emitira pseudoznanstvena emisija Na rubu znanosti, čime se krši Zakon o HRT-u i Zakon o elektroničkim medijima. Štoviše, Programsko vijeće HRT-a je u svom izvješću Hrvatskom saboru od 9. srpnja 2009. lažno okarakteriziralo Na rubu znanosti kao emisiju sa znanstvenim temama, te se čak i pohvalilo njezinom popularnošću u sklopu Znanstveno-obrazovnog programa, iako se radi o emisiji koja može u skladu sa zakonima biti prikazivana jedino u sklopu zabavnog programa.

Istaknuo bih i da je Republika Hrvatska po Zakonu o medijima (NN 59/04), članak 5., stavak 2., dužna poticati proizvodnju i objavljivanje programskih sadržaja koji se odnose na razvoj obrazovanja, znanosti i umjetnosti, te stoga apeliram da se slijedom ove pritužbe obrati pažnja ne samo na konkretan problem jedne emisije, nego i na stanje na HRT-u kojim je omogućeno da se takva emisija emitira na javnoj televiziji, i uz to kao dio znanstvenog programa, već osam godina. Očito je kako od strane odgovornih urednika na HRT-u, kao i od strane institucija koje obavljaju nadzor nad radom HRT-a, ne postoji svijest o razlici između znanosti i pseudoznanosti, te štetnosti pseudoznanosti po razvoj društva i razvoj institucija od javnog interesa. Treba uzeti u obzir i da je ovakvim postupkom oštećena satnica Znanstveno-obrazovnog programa, jer se u tom terminu morala emitirati emisija koja je uistinu znanstvenog karaktera.

Pseudoznanost je patološka imitacija znanosti, koja se pokušava predstaviti kao znanost oponašajući njene postupke, dok je u stvari metoda za opravdavanje, obranu i očuvanje grešaka i predrasuda. Znanost i pseudoznanost imaju sasvim suprotan pristup u promatranju prirode i društvenih procesa, i u svojoj srži pseudoznanost je anti-znanstvena i anti-obrazovna disciplina. Iako nije uvijek lako prepoznati pseudoznanstvene teme, neke od njih su tipične i lako prepoznatljive, poput parapsihologije, letećih tanjura, magijskih proročanstava, duhova, kreacionizma (uključujući i teoriju inteligentnog dizajna), alternativne medicine (poput liječenja bioenergijom, homeopatijom, magijskim predmetima, itd.), gatanja, astrologije, itd. Važno je primijetiti da zakonodavstvo prepoznaje razliku između znanosti i pseudoznanosti, pa su tako u Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja (NN 111/98) znanstvenici klasificirani pod Rod 2, dok su astrolog i gatar klasificirani pod Rod 5 kao uslužne djelatnosti (astrolog = 5149.31.4, gatar = 5149.32.2).

Već i letimičan pogled na sadržaj emisija Na rubu znanosti pružit će Vam jasnu predodžbu o tome kako se dotična emisija bavi promicanjem pseudoznanosti. Sve gore navedene teme bile su

prezentirane u toj emisiji, kao i čitav niz drugih pseudoznanstvenih tema od kojih se neke, poput promocije alternativnih (znanstveno neutemeljenih) metoda liječenja raka ili promocije neznanstvenih tvrdnji o štetnosti cijepljenja, mogu okarakterizirati kao posredno ugrožavanje ljudskih života. Pritom je važno naglasiti da pojavljivanje tih tema u znanstvenom programu ne bi bilo sporno kada bi se one prezentirale uz popratni znanstveni komentar o pogreškama na kojima se te teme temelje. Međutim, koncept emisije Na rubu znanosti je takav da se bavi isključivo promocijom pseudoznanstvenog sadržaja. Ponekad (ali izuzetno rijetko) u emisiji gostuje i poneki znanstvenik, čime se želi ostaviti dojam kako je emisija znanstvenog karaktera, ali i tada se potencira pseudoznanstvena obrada teme, pa se ide čak i do toga da sam gost znanstvenik promovira pseudoznanstvene tvrdnje (poput tvrdnje da u ovom stoljeću ulazimo u ledeno doba).

Takvim uredničkim pristupom došlo je do kršenja članka 7., Zakona o HRT-u (NN 25/03), koji izričito traži da HTV istinito, cjelovito i nepristrano informira javnost o činjenicama, događajima i pojavama u zemlji i inozemstvu od javnog interesa, što u slučaju emisije Na rubu znanosti nije ispoštovano. Istim člankom nalaže se HTV-u da mora nepristrano obrađivati politička, gospodarska, socijalna, zdravstvena, kulturna, obrazovna, znanstvena, ekološka i druga pitanja, omogućujući ravnopravno sučeljavanje stajališta različitih izvora. Emisija Na rubu znanosti sustavno krši tu stavku Zakona ignoriranjem znanstvenog pristupa temama. U istom članku opisuje se princip kojim se HTV mora voditi u pripremi emisije poput Na rubu znanosti, gdje se traži provjera izvora i sadržaja informacija prije objavljivanja, u skladu s priznatim standardima neovisnog novinarstva. Emisija Na rubu znanosti temelji se na upravo suprotnom principu – izvori koji kreiraju lažne i neistinite tvrdnje prezentirani su kao znanstveno istiniti i relevantni. Takav sadržaj bi slijedom Zakona morao biti klasificiran kao zabavni program, iako se postavlja pitanje je li od javnog interesa koristiti javnu televiziju za takvu vrstu zabavnog programa koji promovira anti-znanstvene i anti-obrazovne tvrdnje i teorije.

Uz to, došlo je i do kršenja članka 11. Zakona o elektroničkim medijima (NN 122/03) zbog dugogodišnjeg krivog razvrstavanja programskog sadržaja unutar programske sheme, na štetu Znanstveno-obrazovnog programa. Slijedom istog Zakona krši se i članak 12. jer se u sklopu Znanstveno-obrazovnog programa ne objavljuje istina (te je uz to programski sadržaj i neistinito prikazan Saboru), neobjektivno se informira gledatelje i aktivno se sudjeluje u podrivaju izobrazbe gledatelja. Zatim se krši i članak 13. Zakona jer se ignoriranjem znanstvenih istina ne dopušta ravnopravno zastupanje različitih mišljenja, neistinito i nekorektno se predočuju znanstvene činjenice i događaji, čime se podriava slobodno oblikovanje mišljenja građana. Uz to, na djelu je pristran i neprofesionalan novinarski rad jer se pseudoznanstvene teme predstavljaju kao znanstveno-obrazovni sadržaj.

Emisija Na rubu znanosti je nesumljivo popularna, i taj podatak možda i najviše zabrinjava. Istraživanje Instituta za društvena istraživanja pokazalo je kako tek 50% ili manje stanovništva ne vjeruje u pseudoznanstvene teorije i tvrdnje. Stoga bi glavni cilj javne televizije morao biti, kao što i zakon propisuje (Zakon o HRT-u, NN 25/03, "Programska načela i obaveze", članak 5.), objektivno informiranje javnosti i posvećenost javnom interesu, koji se ovdje očituje u potrebi za informiranjem i obrazovanjem gledatelja o opasnostima pseudoznanosti po njihovo zdravlje, obrazovanje, prihvaćanje i razumijevanje novih tehnologija, razumijevanje ekoloških tema, a u konačnici i razumijevanje demokratskog političkog procesa. Međutim, Programsko vijeće HRT-a je u svom izvješću Hrvatskom saboru od 9. srpnja 2009. pokazalo kako se HRT uopće ne rukovodi takvim principima, nego upravo suprotno – emisiju Na rubu znanosti tretira kao znanstveno-obrazovnu emisiju, te se pohvalilo kako se radi o "dugogodišnjoj emisiji koja je tijekom godina stekla svoju publiku i postala prepoznatljiva javnosti".

Znanstveno-obrazovni program u strateškim smjernicama razvoja zemlje služi i kao metoda cjeloživotnog učenja. Koliko je emisija Na rubu znanosti neadekvatna u takvom kontekstu ilustrirati ću

primjerom Davida Ickea, koji se nekoliko puta pojavljivao kao gost u emisiji i zauzeo ogromnu minutažu Znanstveno-obrazovnog programa HTV-a. Radi se o samozvanom stručnjaku koji se bavi teorijama zavjere, poput ideje da Zemljom vladaju potomci civilizacije začete križanjem gmazolikih izvanzemaljaca s domorodačkim stanovnicima iz prapovijesti Zemlje. I dok ovo možda zvuči smiješno i zabavno, stvari postaju daleko ozbiljnije kada je emisija posvećena teorijama zavjere oko cjepiva protiv gripe ili uvjeravanjem gledatelja kako se bioenergijom ili kristalima liječi rak. Na rubu znanosti često ugošćuje pojedince koji promoviraju svoje "izume" koji nemaju nikakve znanstvene temelje, te se stoga mogu tretirati i kao prijevara kupaca (jer se ne prezentiraju kao zabavni sadržaj, nego kao znanstvena metoda liječenja ili zaštita zdravlja).

Na kraju želim istaknuti kako propusti uredništva HTV-a nisu izoliran slučaj kada je pseudoznanost u pitanju. Alarmantnost situacije u Hrvatskoj po pitanju pseudoznanosti može se zorno ilustrirati činjenicom da su Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (MZOŠ) bili pokrovitelji konferencija koje se bave promocijom alternativnih (pseudoznanstvenih) oblika liječenja (a suorganizatori su bili i Filozofski fakultet i Medicinski fakultet u Zagrebu), a mediji su zasićeni raznim oblicima promocije pseudoznanstvenih proizvoda i usluga. Stoga više nije ni iznenađenje pojava poput nedavnog neugodnog primjera ravnateljice škole OŠ „Petar Zrinski“ iz Šenkovca koja je potrošila 100.000 kn na ugradnju magičnih predmeta za zaštitu djece i djelatnika od oboljevanja od raka. Pritom je zaključak nadležnog inspektora MZOŠ-a bio kako je sve napravljeno po Zakonu i to obrazložio (zakonski nevažećim) certifikatom kojeg je izdala udruga čije pseudoznanstvene skupove podržavaju gore spomenuta ministarstva. Nesposobnost nadležnih tijela da taj slučaj riješe brzo i efikasno stvorio je ukupno astronomskih pola milijuna kuna štete školi (kroz račune odvjetnika sada već bivše ravnateljice), a sudski sporovi su još u toku. Samozvani izumitelj tih magičnih predmeta svoju je popularnost stekao upravo gostovanjima u raznim emisijama HTV-a.

Nadam se da ćete uvažiti ovdje iznesene argumente i pokrenuti raspravu o svrsishodnosti emisije Na rubu znanosti, te konceptu Znanstveno-obrazovnog programa HTV-a.

Split, 18. svibnja 2010.

Unaprijed zahvaljujem, uz srdačan pozdrav,

doc.dr.sc. Dejan Vinković